

мінації негативних чинників впливу на стан фінансової безпеки держави. У сучасному глобалізованому світі розвиток фінансової сек'юритології як комплексної наукової системи, що досліджує проблематику фінансової безпеки, та уточнення теоретичної концептуалізації фінансової безпеки держави є актуальними питаннями.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Ґрунтовний внесок у формування наукової парадигми теоретичної концептуалізації фінансової безпеки держави зробили вітчизняні та іноземні вчені, з-поміж яких: О. Барановський, О. Вишневська, В. Геєць, І. Губарева, Н. Давиденко, М. Єрмошенко, О. Підхомний, Н. Прокopenко, О. Пристемський, В. Синчак, Ю. Харазішвілі та інші, ґрунтовні дослідження яких висвітлюють різні аспекти безпекової теорії, узагальнення факторів та передумов формування загроз фінансовій безпеці держави, місця та ролі фінансової безпеки в теоріях міжнародних відносин.

Високо оцінюючи дослідження науковців, зазначимо, що наявні підходи до трактування безпекових процесів у фінансовій сфері, на нашу думку, потребують системності, комплексності наукових знань, віддзеркалення фінансової безпеки в її багатовимірності.

Мета статті. Метою статті є системне обґрунтування теоретичної концептуалізації фінансової безпеки держави.

Виклад основних результатів. Національна безпека держави – складне поняття, невіддільною підсистемою якого є економічна безпека, яка переважно розглядається дослідниками як стан конкурентоспроможної економіки, який дозволяє зберігати стійкість до загроз, і характеризує здат-

ність економіки до збалансованого зростання [18].

У роботі І. Губаревої обґрунтовується, що сутність «безпеки» зводиться до стану захищеності від загроз певного об'єкта, в якому зберігається його цілісність, незалежність, розвиток та спокій [7, с. 16]. Погоджуємося з висновками автора, що сутність «національної безпеки» трактується як стан захищеності від загроз життєво важливих інтересів суспільства, особи та держави, в якому забезпечується їх розвиток та запобігання, своєчасне виявлення та нейтралізація загроз [7, с. 17].

Вважаємо дискусійною позицію окремих авторів стосовно доцільності розуміння «фінансової безпеки держави» як системи, а не умов її функціонування. Так, система фактично є сукупністю її об'єктів та компонентів, властивості якої обумовлюються комплексом виконуваних функцій. Відповідно, умови функціонування системи (економічної або фінансової) є результатом реалізації її функцій та характеризують рівень безпеки цієї системи.

На 40-й сесії Генеральної Асамблеї ООН, яка відбулась у 1985 р., було затверджено низку важливих документів у сфері економічної та фінансової безпеки: резолюція A/RES/40/69 «Проект кодексу злочинів проти миру і безпеки людства», A/RES/40/94E «Всеосяжне дослідження концепцій безпеки», A/RES/40/173 «Міжнародна економічна безпека», в якій фактично затверджено поняття «економічна безпека» [1].

Економічна безпека – полісистемне явище, розвиток і генезис якого зумовлені необхідністю забезпечення відтворення економіки в умовах дії

небезпек та загроз [7, с. 19]. У пострадянських країнах поняття економічна безпека розглядається науковцями, починаючи з 90-х років, у 1995 р. були затверджені Основні положення державної стратегії в галузі забезпечення економічної безпеки, у 1996 р. – Концепція економічної безпеки Російської Федерації.

В окремі періоди владні інституції намагались долучити науковців до формування законодавчої бази у сфері фінансової безпеки. Так, Міжвідомча комісія з питань фінансової безпеки Ради національної безпеки і оборони України доручила розробку проекту концепції фінансової безпеки Українському агентству фінансового розвитку, яке, своєю чергою, сформувало для реалізації цього проекту групу економістів на чолі з О. Барановським, яка представила необхідний проект [24], однак протягом тривалого часу цей важливий документ залишався виключно науковою працею.

У концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері від 15.08.2012 р. № 569-р. [21] зазначено, що криза 2008-2009 рр. засвідчила вразливість фінансової системи України, а також її залежність від зовнішнього впливу. На нашу думку, що спирається на дані основних макроекономічних показників та динаміку індикаторів стану фінансової безпеки України, на даному етапі розвитку фінансова система України характеризується навіть більшим ступенем вразливості у порівнянні з кризовим етапом 2008-2009 рр. За таких умов набирає особливої ваги питання захисту національних інтересів України у фінансовій сфері.

Проаналізуємо інші правові акти, пов'язані з проблемою зміцнення фі-

нансової безпеки України. Так, у Законі України «Про Раду національної безпеки і оборони України» зазначено, що координаційним органом з усіх питань національної безпеки й оборони держави є Рада національної безпеки і оборони України [19], до функцій якої у сфері національної безпеки й оборони включаються: формулювання пропозицій Президентові України щодо реалізації політики (внутрішньої й зовнішньої); координація та контроль за функціонуванням органів виконавчої влади в умовах надзвичайного, військового стану та у мирний час.

У Стратегії національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється» від 2007 р. [20] (втратила чинність у 2015 р.) було визначено сукупність принципів, пріоритетних завдань та цілей, а також механізми захисту інтересів суспільства, особи та держави від загроз. У 2012 р. було оновлено Стратегію національної безпеки України [20], однак, у 2015 р. (в умовах зміни фінансово-економічного простору та зовнішніх і внутрішніх загроз) і вона втратила чинність на підставі указу Президента від 26.05.2015 р. № 287/2015 [23], який затвердив Стратегію національної безпеки України, спрямовану на реалізацію визначених пріоритетів державної політики національної безпеки до 2020 року та комплексу реформ, передбачених Угодою про асоціацію між Україною та ЄС і Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020».

У монографії М. Єрмошенка та К. Горячевої [9, с. 4] зауважується, що серед трьох основних причин економічної кризи в Україні дві залежать від стану фінансової безпеки держави та мають виключно фінансовий характер. Так, однією з основних причин є

перевиробництво, про що свідчать низький рівень добробуту населення та одночасно переповнені магазини держави (у фактичних цінах за 2016 р. ВВП перевищив доходи населення на 395,6 млрд грн).

У рамках комплексного висвітлення термінологічного базису категорії «фінансова безпека держави» представимо етимологію цього поняття за допомогою узагальнення в табл. 1. дефініцій, запропонованих вченими.

Таблиця 1

Систематизація підходів до трактування сутності поняття
«фінансова безпека»

№ з/п	Автор	Визначення
<i>Безпека як «певний стан» системи</i>		
1.	Приходько В. [17, с. 8]	Стан фінансової, грошово-кредитної, бюджетної, валютної, банківської й податкової системи, який може забезпечити ефективне функціонування держави, підтримуючи її економічну стійкість у глобальному середовищі
2.	Шлемко В., Бінько І. [25, с. 44]	Стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової систем, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання
3.	Міністерство економічного розвитку і торгівлі України [18]	Стан фінансової системи країни, за якого створюються необхідні фінансові умови для стабільного соціально-економічного розвитку країни, забезпечується її стійкість до фінансових шоків та дисбалансів, створюються умови для збереження цілісності та єдності фінансової системи країни
4.	Бударіна Н. [4, с. 77-78]	Стан фінансово-кредитної сфери держави, яка характеризується збалансованістю і якістю фінансових інструментів, стабільністю до внутрішніх і зовнішніх негативних факторів, здатністю забезпечити достатні обсяги фінансових ресурсів для всіх суб'єктів господарювання
5.	Єрмошенко М. [8]	Стан фінансово-кредитної сфери держави, який характеризується збалансованістю і якістю системної сукупності фінансових технологій і послуг, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних чинників (загроз), здатністю цієї сфери забезпечувати захист національних фінансових інтересів, доступні обсяги фінансових ресурсів для всіх суб'єктів господарювання і населення загалом – ефективне функціонування національної економічної системи і соціальний розвиток
6.	Фещенко В., Барановський О. [24, с. 1]	Стан захищеності життєво важливих (ключових) інтересів держави, регіонів, підприємницьких структур та громадян у фінансовій сфері від впливу широкого кола негативних чинників (загроз)
7.	Койло В. [11, с. 81]	Стан фінансової системи, який демонструє ступінь захищеності фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення суспільних потреб та виконання наявних зобов'язань, а також захищеність інтересів суб'єктів на усіх рівнях фінансових відносин від внутрішніх та зовнішніх загроз, а також забезпечує фінансові умови для стабільного соціально-економічного розвитку та її стійкість до фінансових шоків
<i>Безпека як «рівень захищеності» системи від загроз</i>		
7.	Мелих О. [13, с. 267-268]	Захищеність фінансових інтересів на усіх рівнях фінансових відносин; певний рівень фінансової незалежності, стабільності і стійкості фінансової системи країни в умовах впливу на неї зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих факторів, що складають загрозу фінансовій безпеці

Закінчення табл. 1

8.	Столяренко О., Лужецька І., Сорочинська М. [22, с. 305]	Одна з важливих складових економічної безпеки, яка забезпечує захищеність інтересів держави у фінансовій сфері (бюджетної, податкової та грошово-кредитної систем) та її захищеність від внутрішніх та зовнішніх загроз
9.	Барановський О. [3, с. 3]	Ступінь захищеності фінансових інтересів; рівень забезпеченості суб'єктів усіх рівнів управління фінансовими ресурсами; стан складових фінансового ринку; якість фінансових інструментів і послуг; стан фінансових потоків в економіці, що дозволяє вважати її одним з найважливіших системоутворюючих елементів економічної безпеки держави
<i>Безпека як «здатність розвитку» системи</i>		
10.	Марина А. [12, с. 23]	Здатність фінансової системи держави та її складових елементів залучатися до світового фінансового простору для забезпечення динамічного розвитку фінансових відносин суб'єктів господарської діяльності як в середині країни так і за її межами, створення сприятливих умов та необхідних фінансових ресурсів для розширеного відтворення, економічного росту країни та підвищення добробуту населення із збереженням невразливості та стійкості для негативного, дестабілізуючого та руйнівного впливу факторів та чинників зовнішнього середовища
11.	Геєць В. [6, с. 64]	Стабільний розвиток фінансової системи країни та її стійкість до потенційно негативного впливу зовнішніх і внутрішніх шоків
<i>Інші підходи до трактування терміну «фінансова безпека держави»</i>		
12.	Бурлуцький С., Бурлуцька С. [5, с. 17]	Сукупність компонентів фінансової системи, спосіб взаємодії яких створює сприятливі фінансові умови для функціонування соціально-економічної системи
13.	Микитюк І.	Система, яка забезпечує стабільність фундаментальних фінансових відносин та пропорцій розвитку держави, які формують захищеність її фінансових інтересів
14.	Калач Г. [10]	Специфічний вид суспільно-економічних відносин, які виникають між державою та суб'єктами соціально-економічних відносин щодо забезпечення оптимального стану фінансової системи держави та захисту її національних інтересів в умовах функціонування глобальної фінансової системи
15.	Підхомний О. [14, с. 42]	Здатність уникати прояву загроз, що можуть спричинити фінансові втрати; рівень етики й компетентності її населення і, насамперед, посадових осіб у справі уникнення несправедливого та неефективного розподілу фінансових ресурсів; узагальнена характеристика можливих наслідків конфлікту інтересів учасників фінансових угод

Джерело: узагальнено автором

Вищенаведений огляд представлених трактувань поняття «фінансова безпека» надав можливість виокремити основні риси, завдяки яким формується досліджуване поняття і висловлюється авторський погляд на цю категорію.

Для конкретизації категорії «фінансова безпека держави» доцільно в т. ч. застосовувати специфічний метод дослідження текстомайнінг [7, с. 25],

сутність якого полягає у пошуку нових знань про об'єкт у неструктурованих текстових масивах. Основними інструментами даного методу в сучасних умовах розвитку інформаційних технологій є: Statistica Text Miner, що дозволяє виокремити з інформаційного потоку необхідні дані та надалі їх структурувати; WordStat, яка базується на статистичному аналізі слів та дозволяє виділяти інформацію,

розробляти таксономії та обробляти результати опитувань; TextAnalyst, що є засобом семантичного аналізу та пошуку в неструктурованих текстах; Businessobjects Text Analysis, що має потужні лінгвістичні можливостями з читання і розуміння текстів; AeroText; Attensity suite; Galaktika-ZOOM та інші.

Застосувавши можливості зазначеного програмного забезпечення, доці-

льно здійснити семантичний аналіз масиву інформації щодо визначень категорії «фінансова безпека держави» та сформувати ієрархічну структурну модель його сутності, в якості якої може бути семантична мережа категорії «фінансової безпека держави» (рис. 1).

Рис. 1. Семантична мережа категорії «фінансової безпека держави»

Джерело: представлено автором

Так, в цій семантичній мережі сукупно зібрано найбільш важливі та значущі терміни, які фактично узагальнюють змістовне навантаження досліджуваної категорії. Відповідно, число поряд з терміном (від 1 до 100) означає його змістову вагу, кількісне вираження ролі даного терміну для сутності загального поняття. Числа, які розміщуються на дугах семантичної мережі, свідчать про вагу зв'язку між даними категоріями, відповідно, чим більше число на дузі, тим суттєвіший зв'язок між поняттями. Відповідно до

даної семантичної мережі у прямій залежності від категорії «Фінансова безпека держави» знаходяться словосполучення «безпека держави», «стан», «функціонування та розвиток», «збереження стійкості», «здатність» та «захищеність від загроз» відповідно.

Проаналізувавши сутність фінансової безпеки держави, удосконалено теоретичний підхід до трактування категорії «фінансова безпека держави», що розглядається як умови, в яких функціонує фінансова система

держави, що кількісно оцінюються за допомогою узагальнення індикаторів стану грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової, боргової безпеки та безпеки небанківського фінансового сектору, за яких дія внутрішніх та зовнішніх загроз не спричиняє негативних процесів у даній складній системі та не заважає створенню сприятливих фінансових умов для її збалансованого розвитку [16, с. 324-330].

Проаналізувавши генезис нормативно-правового забезпечення фінансової безпеки, зроблено висновок, що в означених умовах для розвитку науки необхідно застосовувати синтез визначень «фінансової безпеки держави», системний підхід для розуміння сутності такого важко структурованого явища як безпека в її різновидових проявах: фінансовому, економічному, національному, переносити в правову площину творчий науковий потенціал з метою формування збалансованого системного правового підґрунтя, яке надасть можливість сформувати ефективний механізм забезпечення фінансової безпеки держави.

Висновки. У рамках комплексного висвітлення термінологічного базису категорії «фінансова безпека держави» та її етимологічного аналізу з'ясовано, що в економічній науці відсутнє загальноприйняте одностайне трактування досліджуваної категорії. Найчастіше її розглядають з трьох позицій: як «певний стан»; як «рівень захищеності об'єкта від загроз»; «здатність розвитку», однак, мають місце й інші погляди: «сукупність компонентів фінансової системи...», «система, яка забезпечує стабільність...», «специфічний вид суспільно-економічних відносин...»,

«характеристика можливих наслідків конфлікту...».

Обґрунтовано, що розуміння безпекової проблеми виключно у контексті протистояння, захисту від загроз відбиває сутність «безпеки» неповною мірою. Також фінансову безпеку недоречно розглядати як певну якість чи характеристику системи (її стан), такі визначення є характерними для статичних систем і не враховують динамічність процесів внутрішньої та зовнішньої взаємодії. Відповідно, аналізуючи сутність поняття «фінансова безпека держави», запропоновано застосовувати дефініцію «умови функціонування системи», яке враховує взаємодію досліджуваної системи із зовнішнім середовищем та складні внутрішні процеси.

Зауважено, що виходячи з обґрунтованого змісту поняття «фінансова безпека держави», має формуватися перелік елементів ефективного забезпечення фінансової безпеки, серед яких: наукова теорія фінансової безпеки держави; інститути (національні та міжнародні) забезпечення фінансової безпеки; стратегія і тактика забезпечення фінансової безпеки; концепція і доктрина фінансової безпеки держави; система індикаторів стану фінансової безпеки; аналітична інформація щодо стану фінансової безпеки.

Проаналізовано сучасну конверсію чинного законодавства у безпековій сфері, яке і донині залишається далеким від досконалості (відсутність законодавчо затвердженого поняття «фінансової безпеки», не приділено необхідної уваги фінансовій безпеці як важливій складовій системи національної безпеки, відсутність сформованого механізму забезпечення фінансо-

вої безпеки, виділення системоутворювальних складових її регулювання, системи контролю).

Список використаної літератури

1. General Assembly Resolutions. UNITED NATIONS. URL: <https://www.un.org/en/sections/documents/general-assembly-resolutions/> (Accessed 10 August 2020).
2. Sirenko N., Prokopenko N., Poltorak A., Melnyk O., Trusevich I. Behavioral approach to monitoring the financial security of state. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 2019. Vol. 41. № 1. pp. 107-117. DOI: <https://doi.org/10.15544/mts.2019.10>.
3. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) : монографія. К. : КНТЕУ, 2004. 759 с., С. 52-53.
4. Бударіна Н. О. Фінансова безпека України в умовах економічної невизначеності світової фінансової системи. *Вісник Маріупольського державного університету. Сер. : Економіка*. 2013. Вип. 5. С. 77-83.
5. Бурлуцький С. В., Бурлуцька С. В. Економічна та фінансова безпека регіонів в умовах децентралізації. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2015. № 6. С. 16-21.
6. Геєць В. М. Концепція економічної безпеки України. *Економіст*. 1998. № 7-9. С. 63-82.
7. Губарева І. О. Формування економічної безпеки України : монографія. Х. : ВД «ІНЖЕК», 2015. 448 с.
8. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення. К. : КНТЕУ, 2001. 309 с.
9. Єрмошенко М. М., Горячева К. С. Фінансова складова економічної безпеки: держава і підприємство : монографія. К. : Національна академія управління, 2010. 232 с.
10. Калач Г. Фінансова безпека держави в умовах глобалізації. *Науковий вісник Національної академії державної податкової служби України*. 2004. Вип. 4(26). С. 115-120.
11. Койло В. В. Формування фінансової безпеки України під впливом залучення кредитних ресурсів міжнародних фінансових організацій : дис. ...канд. екон. наук: 08.00.08. Суми, 2018. 305 с.

12. Марина А. С. Фінансова безпека країни в умовах фінансової інтеграції: концептуальні положення. *Вісник Одеського національного університету. Економіка*. 2013. Т. 18, Вип. 2(1). С. 22-25.
13. Мелих О. Фінансова безпека держави: сутність, критерії оцінки та превентивні заходи зміцнення. *Економічний аналіз*. 2013. Т. 12(2). С. 266-272.
14. Підхомний О. М. Фінансова безпека України: методологія аналізу та стратегічні орієнтири: дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.08. Львів, 2015. 455 с.
15. Полторак А. С. Системна таксономія фінансової безпеки. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2018. № 3. С. 26–32. DOI: 10.31521/2313-092X/2018-3(99)-4.
16. Полторак А. С., Тусова Н. О. Напрями удосконалення методичного інструментарію оцінки стану фінансової безпеки України. *Економічний форум*. 2018. № 2. С. 324-330.
17. Приходько В. П. Фінансова безпека як основна умова ефективного функціонування держави. *Агросвіт*. 2013. № 15. С. 7-10.
18. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277. URL: <http://document.ua/pro-zatverdzhennja-metodichnih-rekomendacii-shodo-rozrahunku-doc168080.html> (дата звернення: 11.08.2019).
19. Про Раду національної безпеки і оборони України : закон України від 05.03.1998 р. № 183/98-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/card/183/98-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 23.07.2019).
20. Про Стратегію національної безпеки України : указ Президента України від 12.02.2007 р. № 105/2007 (втратив чинність) URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/card/105/2007> (дата звернення: 23.07.2019).
21. Про схвалення Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері : концепція Кабінету Міністрів України від 15.08.2012 № 569-р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/569-2012-%D1%80> (дата звернення: 23.07.2019).
22. Столяренко О. О., Лужецька І. М., Сорочинська М. М. Фінансова безпека як складова економічної безпеки держави. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2015. Вип. 25.3. С. 305-308.

23. Стратегія національної безпеки України : указ Президента України від 26.05.2015 р. № 287/2015 URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/card/287/2015> (дата звернення: 01.11.2018).
24. Феценко В. В., Барановський О. І. Проект Концепції фінансової безпеки України. *Фінансовий ринок України*. 2004. № 7. С. 40-78.
25. Шлемко В. Т., Бінько І. Ф. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення : монографія. К., 1997. 143 с.

JEL Classification H52, I21, P43.

THEORETICAL CONCEPTUALIZATION OF FINANCIAL SECURITY OF THE STATE

POLTORAK Anastasiia

*Doctor of Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of the Finance, Banking and Insurance,
Mykolayiv National Agrarian University
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-9752-9431>
e-mail: poltorak@mna.u.edu.ua*

Abstract. *The terminological basis of the category "financial security of the state" is comprehensively covered and its etymological analysis is carried out. The current conversion of the current legislation in the security sphere is analyzed, which still remains imperfect. It is noted that the list of elements of effective financial security (scientific theory of financial security; financial security institutions; strategy and tactics of financial security; the concept and doctrine of financial security; system of indicators of financial security; analytical information on financial security) should be formed based on the reasonable content of the concept of "financial security of the state".*

Key words: *financial security; economic security; national security; financial system; financial security of the state.*

The transformation of the financial sector of Ukraine is an objective reality, associated with globalization processes, new needs of the state, challenges and threats in the global financial space. Identifying the root causes and likely consequences of such a transformation of the financial sector can be the basis for eliminating the negative factors influencing the state of financial security of the state. In the modern globalized world, the development of financial securitology as a complex scientific system that studies the problems of financial security, and the refinement of the theoretical conceptualization of financial security of the state are relevant issues.

The purpose of the article is a systematic substantiation of the theoretical con-

ceptualization of financial security of the state.

As part of a comprehensive coverage of the terminological basis of the category "financial security of the state" and its etymological analysis, it was found that in economics there is no generally accepted unanimous interpretation of the studied category. Most often it is considered from three positions: as a "certain state"; as the "level of protection of the object from threats"; "Ability to develop", however, there are other views: "a set of components of the financial system", "a system that ensures stability", "a specific type of socio-economic relations", "characteristics of the possible consequences of the conflict".

It is substantiated that the understanding of the security problem only in the